

Gökhan Oruç ÖNALAN

GAZZÂLÎ, İKTİSAT VE AHLÂK

Genişletilmiş İkinci Baskı

FİLİZ KİTABEVİ

İSTANBUL

2025

Mayıs 2025

ISBN: 978-625-5957-78-8

Yazar: Gökhan Oruç ÖNALAN

Yayın Yönetmeni: Cenker TANIRCAN

Editör: Ömer Faruk HABERGETİREN

BASKI - CİLT

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Matbaacı Sertifika Numarası: 77398

YAYINLAYAN

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Cemal Yener Tosyalı Cad. No: 57/A (113)
Vefa-Fatih/İSTANBUL
Tel: (212) 527 0 718
(850)441 0 359
Faks: (212) 519 20 71

www.filizkitabevi.com

bilgi@filizkitabevi.com

Yayıncı Sertifika Numarası: 77398

Copyright© Bu kitabın Türkiye'deki yayın hakları Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.'ne aittir. Her hakkı saklıdır. Hiçbir bölümü ve paragrafı kısmen veya tamamen ya da özet halinde, fotokopi, faksimile veya başka herhangi bir şekilde çoğaltılamaz, dağıtılamaz. Normal ölçüyü aşan iktibaslar yapılamaz. Normal ve kanunî iktibaslarda kaynak gösterilmesi zorunludur.

Yazar Hakkında

Gökhan Oruç ÖNALAN

1993 yılında Karabük'te doğan Gökhan Oruç Önalın, anadal lisans öğrenimini İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri Bölümü'nde (2015), çift anadal lisans öğrenimini İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İngilizce İktisat Bölümü'nde (2015) tamamladı. Yüksek lisans (2018) ve doktora (2022) çalışmalarını Karabük Üniversitesi'nde gerçekleştiren Önalın, 2022 yılı Ekim ayında Karabük Üniversitesi İktisat Bölümü'nde Doktor Öğretim Üyesi olarak göreve başlamış olup, hâlihazırda İslâm iktisadî alanındaki akademik çalışmalarına devam etmektedir.

Önalın, İslâm iktisat düşüncesinin temel meselelerini, Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnet metinlerini referans alarak tematik bir tutarlılık, kavramsal bir derinlik ve ilmî bir hassasiyetle özgün bir teorik çerçeve içinde ele almakta; bu yaklaşımını, klasik kaynaklarla çağdaş bakış açıları arasında kurduğu teorik bağlantılarla pekiştirmektedir. Önalın, amacı doğrultusunda *Gazzâlî, İktisat ve Ahlâk (İslâmî İktisadî Düşünce Kimliğinde Dünya, Hakikat, İnsan ve Servet Üzerine)* başlıklı bu çalışmasında İmâm Gazzâlî'nin iktisadî yaşam alanına ilişkin görüş ve yaklaşımlarını, bugünün iktisadî ve toplumsal meseleleri ile ilişkilendirmekte böylece İslâm iktisat düşüncesinin temel prensiplerinin dünya, hakikat, insan ve servet üst başlıkları bağlamında bugünün dünyasında nasıl pratiğe dökülebileceğini anlatan bir çerçeve oluşturmaya çalışmaktadır.

İçindekiler

Yazar Hakkında.....	III
İçindekiler.....	V
İkinci Baskının Takdimi.....	VII
Birinci Baskının Takdimi.....	XI
Giriş.....	1
Çerçeve.....	39
Akıl ve Sorumluluk.....	39
Kıyas ve Maslahat.....	64
İctihad ve Usûl.....	80
Toplum ve İhyâ.....	108
Dünya ve Hakikat.....	137
Medeniyet ve Değerler.....	137
İktisat ve İslâm.....	147
Kaygı ve Aldanış.....	167
Varlık ve Ma‘rifet.....	192
İnsan ve Servet.....	235
Rızık ve İmkân.....	235
Emek ve İnfâk.....	268
İsraf ve Yoksulluk.....	288
Faiz ve Sömürü.....	306
Ferdiyetçilik ve Çatışma.....	353
İhtiyaç ve Yarar.....	367

VI

Zenginlik ve Fakirlik.....	397
Ahlâk ve Takvâ	416
Refah ve Felâh	435
Eylem ve Sorumluluk.....	444
Sonuç.....	461
Kaynaklar	477
İndeks	499

İkinci Baskının Takdimi

Bağımsız bir bilim dalı olarak *iktisad* kavramı bilim dünyasında yerini alıncaya kadar *ahlâk* öğretilerinin bir parçası olarak değerlendirilmekteydi. *İktisad* konusu hakikatte insanlık tarihinin en temel konularından biridir. Ekonomik faaliyetlerin, bireysel ve toplumsal sorumluluk çerçevesinde ele alınması, tarih boyunca bilim adamlarının, düşünürlerin, araştırmacıların ilgi odağı olmuş, üzerinde nice çalışmalar yapılmış, teoriler geliştirilmiş *izmler* oluşturulmuştu.

Detaylı bir şekilde elinizde bulunan bu kıymetli eserde görüleceği gibi İslâm düşüncesinin en önemli temsilcilerinden biri olan Gazzâlî (ö. 505/1111), iktisadî meseleleri yalnızca maddî bir gerçeklik olarak görmemiş, aynı zamanda *ahlâkî* ve *hikemî* bir boyutta değerlendirmiş, *iktisad* ile ahlâkın ayrılmaz konular olarak değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Bu eserde İmâm Gazzâlî'nin iktisada dair görüşleri, ahlâkî sorumluluklarla bütünleştirilerek ele alınmış, bu sahada iz süren hikmet avcılarına kapsamlı bir çalışma sunulmaya çalışılmıştır.

İmâm Gazzâlî denince insan aklına ilk *tasavvuf* ve *zühhd* hayatı gelir. Türk toplumunda önemli bir yere sahip olan *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* kitabı ile özdeşleşmiş, *tasavvuf* anlayışının canlı bir figürü olarak güzel *ahlâkî* temsil eden bir müderris olarak bilinmektedir. Oysa İmâm Gazzâlî'nin iktisad dahil birçok sahada önemli bir İslam alimi olarak medeniyetimizin temel dinamiklerini oluşturduğu, fikir ve düşünce hazinelerimizden biri olduğu unutulmamalıdır.

Diğer yandan tasavvuf anlayışı ile özdeşleşen *Hüccetü'l-İslâm* sıfatına haiz İmâm Gazzâlî asırlarca medeniyetimizin capcanlı bir şekilde varlığını sürdürmesinde çok önemli katkılar sağlamış bir hikmet avcısı olarak tasavvufu Allah (CC) ile istikamet, halk ile huzur üzere olmak tabiri ile ifade etmektedir. Ona göre Allah'ı Teâlâ'nın (CC) iradesi doğrultusunda *va'z* edilen *ahkâma* bağlı istikamet üzerine olan ve diğer insanlarla muâşeretinde güzel ahlâkî içselleştirmiş, yumuşak huylu davranan kimseler, tasavvuf yolunun aydın erleri *süfîlerin* yolunu tutmuş demektir.

İslam düşüncesinin yapı taşları olan namütenahi değerleri göz önünde bulunduran bu kitabın, İslâm düşüncesinin temel değerlerinden biri olan İmâm Gazzâlî'nin iktisad ve ahlâk anlayışının derinlemesine incelenmesi amacıyla kaleme alınmış olduğu görülmür. Bu sahada yapılan önemli çalışmaların da araştırma boyunca *müstefad* olunması çalışmayı bir kat daha anlamlı kılmaktadır. Bu çalışmada insanın dünya içindeki konumunun tespitinin yapılması, ekonomik faaliyetler değerlendirilirken ahlâkî ilkelerin

VIII

gözetilmesine vurgu yapılmış, adaletli bir toplumsal düzen inşa etmede sağlam bir çerçeve sunulmaya çalışılmıştır.

Akıl ve sorumluluk, *kıyas* (analoji), *maslahat*, *içtihad*, *usûl*, toplum ve *ihyâ* gibi kavramlarla bir çerçeve çizilmeye çalışılmış olduğu, İslâmî ilimlerde bu değerlerin ve kavramların ne derece önemli olduğu toplumsal düzenin ve ekonomik faaliyetlerin anlaşılmasında kritik roller üstlendikleri bilinmektedir. İmâm Gazzâlî, akli yalnızca teorik bir kavram olarak değil, sorumluluk bilinciyle birlikte işleyen bir mekanizma olarak değerlendirmektedir. İktisadî konular, *maslahat* çerçevesinde şekillenirken, *usûl* ilkeleri *içtihad* faaliyeti ile toplumsal *ihyâ*ın temel dinamiklerini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, bireyin ve toplumun ekonomik faaliyetler içindeki konumu hem rasyonel hem de ahlâkî bir temele dayandırılmalıdır.

Dünya ve Hakikat bölümü içerisinde medeniyet ve değerlerin, iktisad ve İslâm, kaygı ve aldanış, varlık ve *ma'rifet* gibi konularla derinleştirilmesi, çalışmanın boyutunu artırırken okuyucuyu derin keşiflere yönelttiği görülecektir. İktisad, yalnızca servet üretimi ve dağıtımı ile sınırlı olmayan, aynı zamanda medeniyetin inşasında ve değerlerin korunmasında önemli bir faktördür. Gazzâlî'nin düşüncesinde, dünya hayatı bir imtihan sahasıdır ve iktisadî faaliyetler, bu imtihanın bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Kaygı ve aldanış kavramları, bireyin servet ile olan ilişkisini belirleyen temel unsurlar arasında yer alırken, varlık ve *ma'rifet*, insanın dünya içindeki konumunu belirlemektedir.

Kitabın en kapsamlı bölümünü oluşturan İnsan ve Servet başlığı altındaki bölümde rızık ve imkân, emek ve *infâk*, israf ve yoksulluk, faiz ve sömürü, ferdiyetçilik ve çatışma, ihtiyaç ve yarar, zenginlik ve fakirlik, ahlâk ve *takvâ*, refah ve felâh, eylem ve sorumluluk gibi kavramlar ve konular insanı farklı açılımlara yöneltecek incelikte işlenmiş konular olduğu görülecektir.

İmâm Gazzâlî'nin düşüncesinde insanın ekonomik faaliyetleri, rızık ve *infâk* kavramları ekseninde şekillenir. Rızık, yalnızca kişinin çalışarak elde ettiği maddî kazanç değil, aynı zamanda Allah'ın (CC) bir lütfu olarak görülür. Bu nedenle, servet kazanımı ve harcamalar, adalet ve paylaşım ilkelerine uygun olmalıdır. Emek, yalnızca bireysel zenginleşme aracı olarak değil, toplumsal faydayı artıran bir unsur olarak değerlendirilmelidir. Servet paylaşımı ise, sosyal dayanışmayı güçlendiren ve ekonomik eşitsizlikleri azaltan bir mekanizma olarak öne çıkmaktadır. İsrâf, dengesiz servet dağılımının en büyük sebeplerinden biri olup, toplum içinde yoksulluğu derinleştiren bir olgudur. Gazzâlî'ye göre israf, yalnızca maddî kaynakların gereksiz tüketimi değil, aynı zamanda ahlâkî bir bozulma işareti olarak değerlendirilmelidir. Faiz (*ribâ*) ve sömürü ise, ekonomik adaletin önündeki en büyük engellerdir. Bu bakımdan faiz (*ribâ*), sermayenin tek elde toplanmasına ve fakirlerin daha da yoksullaşmasına yol açarken, sömürü, emeğin hakkının gasp edilmesine neden olur.

Ferdietçilik ve çatışma, toplumsal düzeni tehdit eden unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşırı bireycilik, toplumsal dayanışmayı zayıflatarak ekonomik adaletin sağlanmasını güçleştirir. Buna karşın, ihtiyaç ve yarar dengesi gözetildiğinde, toplumun tüm kesimlerinin âdil bir şekilde refahtan yararlanması mümkün olur. Zenginlik ve fakirlik kavramları, yalnızca maddî bir durum olarak değil, insanın ahlâkî gelişimi açısından da ele alınmalıdır. İmâm Gazzâlî'ye göre, zenginlik insan için bir imtihan, fakirlik ise sabır ve kanaatkârlığın göstergesidir.

Ahlâk ve *takvâ*, ekonomik faaliyetlerin en önemli denge unsurlarından biri olarak görülmelidir. Servet kazanımında ve harcamalarında *ahlâkî* ilkeler gözetildiğinde, toplumsal huzur ve adalet sağlanabilir. Refah ve *felâh*, bireyin yalnızca maddî anlamda rahatlaması değil, aynı zamanda manevi huzura erişmesi anlamına da gelir. Eylem ve sorumluluk bilinci, bireyin hem kendisi hem de toplum için çalışmasını teşvik eder. Gazzâlî'ye göre, dünya hayatında ekonomik kararlar alırken sorumluluk bilinciyle hareket etmek, insanın yalnızca maddî kazanç değil, aynı zamanda ebedî saadeti de düşünmesini gerektirir.

İslâmî hükümlerin temel amacı kulların dünya ve âhîret mutluluğuna erişmelerinin yolunu göstermektir. *Makasidü's-Şerîa* olarak değerlendirilen bu amaçlar kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bu amaçlar önem sırasına göre *zarûriyyât*, *hâciyyât* ve *tahsîniyyât* olarak üç kategoride değerlendirilir. *Zarûriyyât*, insan ve toplum hayatının devamı için vazgeçilmez temel hak ve değerleri ifade eder. Bunlar dinin, canın, neslin, aklın ve malın korunması olarak beş temel ilke ile öncelikle hocası İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî (ö. 478/1085) ve sonrasında kendisi İmâm Gazzâlî tarafından sistemli hale getirilmiş ilk teşekkül halindedir. Sonrasında İmâm el-Karâfî (ö. 684/1285) tarafından altıncı bir değer olan "*hıfzu-ş şeref*" ve İmâm İbn Teymiyyeh (ö. 728/1328), İmâm Şatîbî (ö. 790/1388) gibi alimler ve sonrasında gelen son dönem alimler tarafından yedinci bir değer olarak "*hıfzu-d devleh*" değerleri de eklenerek kavramsallaştırılmıştır. Bunlara ilaveten bazı âlimler, adalet, toplumsal düzen ve sosyal güvenlik gibi unsurların da *zarûriyyât* kapsamında değerlendirilebileceğini ileri sürseler de bu unsurların aslında bu yedi değer içinde değerlendirilmesi gerektiği bilinmektedir.

İkinci kategoride yer alan *Hâciyyât*, doğrudan hayatı tehdit etmeyen ancak karşılanmadığında birey ve toplum için zorluklara yol açan unsurlardır. Bu seviyedeki yararlar, insanların hayatlarını rahat ve düzenli sürdürebilmelerini sağlayan iktisadî ve sosyal ihtiyaçları kapsamaktadır. Üçüncü kategoriyi ele alan *Tahsîniyyât* ise insanın ahlâkî ve kültürel gelişimini destekleyen, toplumsal ilişkileri güzelleştiren unsurlardır. Hoşgörü, görgü kuralları ve erdemli yaşam ilkeleri bu gruba girer. Bu üçlü sınıflandırma, *maslahat* kavramının gücünü ve önemini belirlemek için kullanılan bir yöntem olup, farklı yorumlarla zenginleştirilebilme kapasitesine sahiptir.

İmâm Gazzâlî'nin anlayışına göre *Makasidü's-Şerîa* olarak adlandırılan amaçların özü, insanın Kur'an ve Sünnet temelinde dünya ve âhîret mutluluğunu elde etmesi-

dir. Bahtiyar insan odur ki, bu geçici dünya hayatından nasibini elde ettiği gibi kalıcı âhiret yurdu için tâbi tutulduğu imtihanı da başarıyla geçen kişidir.

Elinizdeki bu değerli eser İmâm Gazzâlî'nin *iktisad* ve *ahlâk* ekseninde geliştirdiği düşünceleri, çağımızın *iktisadî* ve toplumsal meseleleriyle ilişkilendirerek ele almakta olması ilgiyle okunmasını sağlamaktadır. Gazzâlî'nin anlayışında ekonomik faaliyetlerin *ahlâkî* bir sorumluluk olarak görülmesi gerektiği ve servetin yalnızca bireysel kazanç değil, toplumsal fayda ekseninde değerlendirilmesi gerektiği belirtilmekte, *âhiret* hayatının bu serüvende unutulmaması gerektiği vurgulanır. Bu bağlamda, iktisadî düzenin sağlanması için adalet, *infâk* ve sorumluluk gibi ilkelerin rehber alınması gerekmektedir.

Bu değerli eserin yazarı, genç bir araştırmacı kardeşimiz olan Dr. Gökhan Oruç hocayı öncelikle tebrik eder ilim yolunda nice hayırlı ve faydalı çalışmalar yapmasını temenni ederim. Şahsımı bu kitabın genişletilmiş baskısı için bir takdim yazısı yazmaya davet ettiği için kendisine teşekkür eder, eserin hayırlara vesile olmasını dilerim.

Prof. Dr. Saim Kayadibi

Marmara Üniversitesi

İslam Ekonomisi ve Finansı Enstitüsü (MÜİSEF)

Göztepe / İSTANBUL

12 Mart 2025 / 12 Ramazan 1446

Birinci Baskının Takdimi

Değerli Okuyucu,

Genç ilim adamımızın, İslâmî iktisadî düşünce kimliğini Gazzâlî'nin iktisadî düşüncesi ve felsefi dünyası bakımından tâhlil eden bu eseri için sizlere birkaç kelime söylemek istiyorum. Eserin her şeyden önce İslâm iktisadının tarihi bağlamına temas ettiğini söyleyebilirim. İzin verirseniz tarih meselesini; yaşam ve düşünce ayrımı yaparak, biraz derinleştirmek istiyorum. Merhum hocam Ord. Prof. Dr. Ömer Lütfi Barkan, İslâm iktisat tarihini toplumun sosyal ve kültürel gerçekleri ile beraber yorumlayan çalışmalara öncülük etmiş bir isim. Bu sahada Mehmet Genç'i de, arşiv belgeleri ek-senli yaklaşımı üzerinden sonrakilere oldukça değerli miras bırakan bir isim olarak anmak istiyorum.

Biraz da İslâm iktisat tarihi üzerine yapılan çalışmalarda ikinci alana yani mese-lenin düşünce boyutuna değinmek istiyorum. Bu alandaki çalışmaların, birinci ayırmada dile getirdiğim çalışmalardan farkı olanı anlatması yerine düşünceyi tahrik etmesi, insanı düşünmeye yönlendirmesi. Yöntem bu şekilde ilerliyor. İslâm iktisat düşüncesi tarihi olarak da yorumlayabileceğim bu alanda geldiğimiz düzeyi maalesef yetersiz görüyorum. Yine burada merhum Sabri Orman'ı, doktora tezi konusu olan ve daha sonra farklı kereler baskıları yapılan eserine dikkat çekerek anmak istiyorum. Gazzâlî, merhumun da çalışmalarında referans aldığı bir âlim. Ancak öz-nemiz, Gazzâlî gibi uçsuz bucaksız bir dünya olunca bu yönde farklı çalışmaların vücut bulması da kaçınılmaz oluyor. İlim geleneğimiz bu değil midir? Sonrakiler, öncekilerin açtığı yoldan, o yolu zenginleştirerek, farklı sentezler yaparak giderler. Üstelik bu alanda görüşleri bize esas teşkil edecek başta Ebû Yûsuf olmak üzere daha nice âlimden bahsedebiliriz. Bu çalışmayı bu yönü ile ayrıca değerli bulduğumu ifade etmek isterim.

Düşünce tarihi çalışmalarında kanaatimce olması gereken; dünü, bugünü anlamak ve ilerisi için tahlil etmek olmalı. Gazzâlî'nin ekonomik düşüncelerini bize yol göstermesi için bugüne taşımak istiyorsak, hem onu hem de bugünü hakkaniyetle ele almamız lazım diye düşünüyorum. Sadece geçmiş'i ortaya koymanın veya sadece bugüne ilişkin çerçeve çizmenin, varlık ve düşünce kimliğimizin eşsiz güzelliklerinin bugün de bizler için en iyi rehber olduğu ve gelecekte de olacağı gerçeğine dikkat çekebilmemiz için yetersiz kalacağımı düşünüyorum. İkisini bir araya getirmemiz gerekiyor.

Karşınızda duran bu çalışmayı da, işte bu iki alana ilişkin beklentilerimizi karşı-lamaya yönelik bir deneme olarak yorumlamak istiyorum. Genç kardeşimizin bu çalışması bir taraftan karşımıza Gazzâlî'nin iktisadî dünyasını çıkarırken, diğer taraftan İslâmî iktisadî düşünce kimliğine, bu düşünceleri esas öznel bir karakter oturtabilme çabası vurguluyor.

Sizlerin de çalışmanın içeriğinde görebileceğiniz üzere; ictihad faaliyetinin önemli bağlamında akıl ve nakil ilişkisini ele almak, kıyas ve maslahat ictihadını vurgulayarak, bu düşünce bağlamı ile İslâm iktisadı çalışma alanları arasında bir etkileşim kurmaya çalışmak gözüme çarpan önemli noktalar arasında yer alıyor. Bu kısımları çalışmanın temel dinamikleri olarak tarif etmek istiyorum.

Sonrasında yazarımız, İslâm iktisat düşüncesi tarihinin önemine farklı yönlerden değinerek öncelikle sizleri Gazzâlî'nin hakikat arayışına ilişkin bir yolculuğa çıkarıyor. Bir adım ötesinde iktisat ve din yakınlaşmasını, kapitalizme ve neoliberal politikalara yönelik eleştirileri, dünyevîleşme ve çoklukla övünme yarışı gibi yıkıcı kötülükleri, emek ve sermaye ilişkilerini, infâk kurumunu, israf, faiz ve sömürü düzeni ile ferdiyetçilik ve toplumsal çatışma dinamiklerini, servet, zenginlik ve fakirlik ilişkilerini ve son olarak devlet ve mülkiyet hakkı arasındaki etkileşimi, hem bugünün penceresinden bakarak hem de Gazzâlî'nin ekonomik tasavvurlarının çizdiği kuşatıcılık etrafında yorumlamaya çalışarak yoluna devam ediyor.

Bu satırları okumayı sürdürdüğünce, yazılanları anlam ve kurgu bakımından bir bütünün parçaları olarak görmeye başlıyorsunuz. Böylece çalışmanın asıl amacının batı iktisadî düşünce geleneğindeki büyük boşluk dönemine atıfta bulunarak bu alandaki Müslüman kimliğine dikkat çekmek veya Gazzâlî'nin iktisadî düşüncelerini farklı yönlerden tasvir etmek değil, Gazzâlî'nin düşünce dünyası üzerine bütüncül bir İslâmî iktisadî düşünce kimliği oluşturmaya çalışmak olduğunun farkına varıyorsunuz. Yazarımız bu amacını dünya, hakikat, insan ve servet meselesi bağlamında gerçekleştirmeyi deniyor. Elbette bu amaç daha kapsayıcı olduğu için diğer ikisini de içerisinde barındırıyor.

Belirtmek isterim ki dünyanın tamamının Osmanlı, Türk ve İslâm ilim ve irfanına ihtiyacı vardır. Küreselleşme ile birlikte (ki bu çalışmanın içerisinde küreselleşme, din ve iktisat ilişkisi bağlamında yazılanlara dikkat çekerek) dünyanın farklı olaylar ile karşı karşıya kaldığını biliyoruz. Küreselleşme geldi, insanların düşünce ve zihinlerini sildi süpürdü. Herkesin cebinde aynı telefon ve ekranında aynı yüzler var. Bir konuşmayı, kilometrelerce öteden izlemek mümkün hale geldi. Böyle olunca gençlerimizin fikirleri karışırken, yaşlılarımızın da olan bitenlere açıklayabilme kabiliyeti geriledi. Bunun için her bir mahallede ve şehirde aksiyoner, aktivist, dinamik ve canlı Müslüman insan karakterine ihtiyacımız var. Bu insan karakteri, herkesin derdini bilecek ve çözmeye çalışacak. Hem beyinlere hem de kalbe hitap nüfuz edecek. Bu çalışmayı bu bakımdan da kıymetli bir araç olarak görüyorum.

Gökhan kardeşimin bu yönde çalışmalarının devam edeceğini düşünüyorum. Bu sahada akademik bir yol açacak daha başka nice çalışmalar da olacaktır. Mevlâ, tevfikini refik eylesin. Hayatımızın son demleri olan bu devremizde, şehâdet makamı ile âhirete geçme talebimizi Hak Teâlâ'dan niyaz ederim.

Prof. Dr. Yusuf Ziya Kavakcı

İSTANBUL

2024